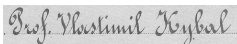

REKONSTRUKCE A PROFIL FONDU KNIHOVNY PROFESORA KYBALA

Dagmar Spáčilová

Knihovna profesora Univerzity Karlovy a diplomata republiky Československé první poloviny 20. století Vlastimila Kybala je jedním z historických knižních fondů knihovny Národního archivu. Odborné veřejnosti byl poprvé představen zde v Olomouci v roce 2007.¹ Rekonstrukce fondu od té doby pokročila bohužel jen o malý krůček, přesto však je možné konstatovat některé podrobnosti o z mnoha úhlů pohledu pozoruhodné osobní knihovně.²

Literu Darovací smlouvy jsme začali naplňovat bezprostředně po uzavření smlouvy.³ Pořádání fondu bylo zahájeno v roce 2005 rekonstrukcí dvou dochovaných katalogových pomůcek. Cílem počáteční etapy prací bylo zjistit, zda jde

¹ 16. ročník odborné konference (13.–14. listopadu 2007) Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. *Dagmar Spáčilová* – Knihovna profesora Karlovy Univerzity, historika a diplomata Vlastimila Kybala (<http://www.vkol.cz/cs/aktivita/konference-a-odborna-setkani/clanek/program-16-rocnik-odborne-konference/>).

² Malé připomenutí již zveřejněných skutečností: Fond osobní knihovny prof. PhDr. Vlastimila Kybala byl v souladu s Darovací smlouvou, uzavřenou mezi prof. PhDr. Ing. Dalimilem Kybalem [*synem prof. Kybala*], nar. 21. června 1916 v Praze, a Českou republikou, zastoupenou ředitelkou SÚA PhDr. Evou Drašarovou, CSc., převzat do trvalé správy Národního archivu 28. července 2004. Uschován zde ale byl již v roce 1939, kdy Kybal s rodinou odchází po svém trvalém penzionování koncem roku 1938 a zároveň v období násilné likvidace československé zahraniční služby v březnu 1939 do emigrace z Mexika (*tam ve funkci vyslance republiky Československé pro Mexiko a středoamerické republiky od roku 1935*) do USA. Po skončení druhé světové války se rodina do Československa nevrátila. Teprve v roce cca 1951 byl dán vedením Archivu země české podnět k utřídění a zpracování fondu Kybalovy knihovny, úkolem byla pověřena knihovna Archivu země české, jmenovitě knihovnik Jaroslav Jenšovský. Jenšovský reorganizaci fondu nedokončil. Fond byl na dlouhé roky v knihovně pouze uschován, „přebýval“ zde až do roku 2004 v majetkoprávním vakuu „*nepravého deposita*“.

³ Konkrétně: Čl. V Darovací smlouvy – „*Smluvní strany se dohodly na trvalém umístění a uložení celé věci ve Státním ústředním archivu v Praze, kde jí bude zajištěna dostupná úroveň všestranné péče o archíválie a historické knihovní fondy.*“
Čl. VI, odst. 1 Darovací smlouvy – „*Zpřístupnění darované věci bude prováděno v souladu s platnou právní úpravou, zejména zákonem č. 97/1974 Sb. o archivnictví, v platném znění a předpisy souvisejícími, odbornou metodikou pro zpracování historických knihovních fondů, jakož i knihovním řádem Státního ústředního archivu v Praze.*“

skutečně o katalogy k fondu knihovny, a pokud ano, pak jak úplně se katalogy dochovaly, jakou část fondu podchycují a také zda bude možné katalogy využít pro zpřístupnění knihovny uživatelům.

První z pomůcek je původní Kybalův katalog. Jde o lístkový, strojem psaný systematický katalog, s funkcí místního seznamu. Systém signatur odpovídá systematickým třídám, uvnitř tříd byly ale třídničky doplňovány a záznamy byly seřazeny podle pořadového čísla záznamu. Detailní uspořádání katalogu, doplnění a upravení původního systému tříd a seřazení záznamů bylo podřízeno zápisům systematických tříd a „pořadových čísel“ tříd na jednotlivých lístcích záznamů. Výsledkem rekonstrukce původního katalogu kromě jeho uspořádání a seřazení je zpracovaný materiál „*Seznam a rozsah systematických tříd – původní třídění/stavění fondu Knih.Kybal*“, který doplňuje původní dochovaný Kybalův návrh systému tříd „*Knihovna DRA Vlastimila Kybala: rozdělení*“.⁴ Třídy, které v původním dochovaném materiálu nebyly, nebo jsou pozměněny podle skutečných zápisů na lístcích, jsou v přepracovaném a doplněném materiálu vyznačeny.⁵ Záznamy mají formu jmenného katalogizačního záznamu se jménem autora v pozici záhlaví, jsou psány strojem na předtíštěných lístcích formátu 9×14 cm. Předtíštěná návštěví⁶ popisných údajů a formalizovaná úprava lístku zajistila formální i věcnou standardizaci zápisu popisných údajů. To se však bohužel nedá říci o zápisech systematických tříd na lístcích; ty jsou provedeny buď na stroji,

⁴ Jíž samotné Kybalovo třídění navržené pro uspořádání knihovny svědčí o téměř polytematicnosti fondu, zároveň svědčí o doširoka otevřeném vějíři zájmů služebních, odborných a vědeckých, ale i soukromých jeho původce. Do jisté míry lze na toto třídění pohlížet i z hlediska dobového třídění vědních oborů, které ovšem bylo šito „*na míru*“ konkrétnímu fondu a konkrétním požadavkům na informační obslužnost tohoto fondu.

Třídění je rozvrženo do celkem 15 tříd. **Třída (signatura) I** je dále členěna na podtřídy I – 1 *Theologie*, I – 2 *Filosofie*, I – 3 *Pedagogika*, I – 4 *Školství* a I – 5 *Církev*. **Třída II** obsahuje celkem 11 hlavních podtříd a je věnována státovědě všeobecně, ústavám a ústavnímu právu jednotlivých zemí, mezinárodním smlouvám, politickým stranám, parlamentu, mezinárodnímu právu a problematice menšin, historii politiky – *úředním exposé a neúředním spisům*, koloniím, *publikacím a novinovým článkům*, ale obsahuje i podtřídu II – 11 *Tisk a časopisy*. **Třída III** je rozvržena do podtříd III – 1 *Právo*, III – 2 *Správa*, III – 3 *Finance*, III – 4 nebyla nalezena ani v katalogu, ani ve fondu, III – 5 *Statistika*. Do **třídy IV** bylo vyčleněno *Vojenství a Tělovýchova a sporty*. Ve **třídě V** je zařazeno *Zemědělství a Národopis*, ve **třídě VI** *Průmysl a Řemesla*, ve **třídě VII** *Obchod a Veřejné práce*, ve **třídě VIII** *Sociální politika a Sociální péče*, ve **třídě IX** *Přírodní vědy, Lázeňství a Technické vědy*, ve **třídě X** *Všeobecné spisy o jednotlivých zemích – Všeobecný zeměpis, Souborné spisy a Atlasy*, ve **třídě XI** *Jazykospyt*, ve **třídě XII** *Dějiny*, ve **třídě XIII** *Literatura*, ve **třídě XIV** *Umění* a ve **třídě XV** *Varia*.

⁵ Např.: třída (sign.) **II** *Politika španělská*; třída (sign.) **II – 1** *Politika*; třída (sign.) **II – 6** *Menšiny – č. [Československo]*; a další.

⁶ V italštině.

nebo rukou, zápisy jsou nejednotné jak v rámci celého katalogu, tak ale i v rámci jedné systematické třídy. Nesrovnalosti se vyskytují především u tříd, které jsou uvnitř dále řazeny do podtříd, např. nejčastěji podle jednotlivých zemí. Po provedeném roztřídění fondu a jeho postavení podle historicky daných systémů signatur lze s jistotou konstatovat, že popisovaný katalog není úplný. Prověřování úplnosti a obsahové a formální správnosti katalogu v konfrontaci s fondem bude následovat v letech 2010⁷ a dalších letech.

Druhým dochovaným katalogem je jmenný rukopisný katalog, jehož autorem je knihovník Jenšovský. Ten opustil Kybalův velmi složitý systém stavění fondu. Zda bylo rozhodnutí o úplné reorganizaci fondu a zpracování nového jmenného katalogu rozhodnutím zcela v kompetenci knihovníka Jenšovského, nebo tak bylo rozhodnuto vedením Archivu země české, se nám nepodařilo zjistit. Pro reorganizaci fondu bylo zvoleno formátové třídění/stavění fondu. Byly založeny (*resp. naplněny*) dvě formátové signatury – signatura B (*střední formát*), C (*malý formát*) a zvláštní signatura V (*časopisy a jiné seriály*), která formát nerozlišuje. Vzhledem k tomu, že ve fondu je poměrně velké množství dokumentů atypického formátu, můžeme se domnívat, že měla být založena i signatura A pro velké a atypické formáty. Záznamy jmenného katalogu mají formu jmenného katalogizačního záznamu, řadícím klíčové katalogu je jméno autora nebo slovo z názvu⁸ u anonymních děl v pozici záhlaví záznamu. Vedle faktu, že jde o rukopisný, pro dnešního uživatele jen těžko čitelný katalog, je právě tvorba záhlaví záznamu velkým nedostatkem katalogu. Pravidla pro tvorbu záhlaví nebyla důsledně zvolena a dodržována, záznam je v mnoha případech řazen i pod věcným pořadačem. Katalog byl ponechán bez úprav a oprav a byl abecedně uspořádán podle původních záhlaví. Na základě konfrontace s fondem, která proběhla v letech 2008–2009 v průběhu revizí signatur Knih.Kybal B (Jenšovský) a Knih.Kybal C (Jenšovský) lze konstatovat, že katalog se dochoval úplný.⁹

⁷ Závěry:

Původní rekonstruovaný katalog je začleněn do systému klasických katalogových pomůcek knihovny NA pod pracovním názvem „*Systematický katalog Knih.Kybal/původní katalog Kybal*“, bude zachován, bude zpřístupněn uživatelům a bude plnit funkci věcného (systematického) katalogu a zároveň i funkci evidenční pomůcky k části fondu Knih.Kybal, která je postavena podle původního třídění/stavění fondu.

⁸ První slovo názvu nebo první podstatné jméno v názvu nebo slovo zvolené jako předmět.

⁹ Na základě vlastnických vpisků a signování, u neoznačených dokumentů i na základě míst a roků vydání a/nebo jazyka textu dokumentů a tematiky dokumentů. Z vlastnických vpisků je nejčastější razítko s otiskem rukopisu podpisu „*Kybal*“, nejméně časté Kybalovo Ex libris. V souvislosti s tím není nezajímavé, že ve fondu se dochovaly knihy s vlastnickými razítky

Ani jedna z dochovaných pomůcek neumožňuje plně zpřístupnění fondu uživatelům a ani jedna není plně funkční z hlediska požadavků kladených na pomůcky ke správě fondu. V letech 2007–2008 knihovna s pomocí externích pracovníků zpracovala k oběma částem fondu základní strukturované soubory Excel formou přepisu původních záznamů, čímž jsme získali multifunkční elektronické evidenční a katalogové pomůcky.

Počátek vlastního pořádání fondu lze spatřovat již ve vyřídění¹⁰ a očištění fondu v letech 1994–1995 v souvislosti s rozhodnutím přestěhovat fond do nového archivního areálu v Praze 4, Chodovec,¹¹ kam byl také v roce 1995 přestěhován. V roce 2005 jsme zahájili rekonstrukci fondu podle historicky daných systémů signatur, přičemž u dokumentů signovaných oběma systémy signatur byla dána pro jednoduchost a přehlednost přednost signaturám Jenšovský. Po ukončení etapy rozřídění fondu byl fond rozdělen na tři základní části:

- Knih.Kybal – část fondu Jenšovský,
- Knih.Kybal – část fondu Kybal,
- Knih.Kybal-nf-tř... (tj. „nezpracovaný fond – tříděný“, nesignovaná část fondu).

Celkový rozsah fondu po rozřídění a srovnání signované části fondu (včetně uložení drobného tisku, nesyřaných časopisů, torz dokumentů apod. do obalů) činí cca 74 b. m.,¹² z toho nesignovaná část fondu má rozsah cca 18,5 b. m.

V letech 2008–2009 proběhly revize signatur Knih.Kybal C (Jenšovský) 1–898 a Knih.Kybal B (Jenšovský) 1–384. Výsledky revize signatury Knih.Kybal B (Jenšovský) nejsou ještě vyhodnoceny. V signatuře Knih.Kybal C (Jenšovský) jsme zaznamenali 110 scházejících signatur – mimo jiné scházejí díla: C 107/Walt Whitman: Poems of Walt Whitman (from Leaves of Grass) (*London, b. r.*),

veřejných knihoven (*i zahraničních*) nebo knihoven úřadů – např. razítka knihovny Ministerstva zahraničních věcí nebo Vyslanectví republiky Československé v Madridu.

¹⁰ Původně uloženy v objektu Národního archivu na tř. M. Horákové v Praze 6.

¹¹ Pro srovnání: V materiálu „Přehled zpřístupněných a nepřístupných dílčích fondů ve fondu knihovny SÚA (k 31. 12. 2003)“ jsme u nesrovnaného a neuspořádaného fondu uváděli: 70 b. m.; stejné údaje uvádí Čl. II, odst. 1 Darovací smlouvy.

¹² Dá se tak usuzovat i z jeho poznámky uveřejněné (pravděpodobně) v „*Novém světě: jediném československém deníku v Clevelandu*“ v pátek 19. září 1952 (archivní fond Kybal) ve stati „*Diplomatické paměti Vlastimila Kybala – část III, Činnost od počátku června do počátku listopadu 1927: ...přivezl jsem si také sbírku holí z brazilského vzácného dřeva pro své přátele a hrubá dřeva, ze kterých český truhlář sestavil mou knihovnu a archiv v našem Zbraslavském Tusculu*“... – knihovna tvořila nebo měla tvořit reprezentativní část jeho domu. Část fondu byla dokonce převázána do kožených vazeb, včetně vazeb imitující bílé pergamenové vazby.

- C 186/Kamil Krofta: Mistr Jan Hus (*Praha 1915*),
C 208/Two Years of Nationalist China (*Shanghai 1930*),
C 244/R. Maur: Život blažené Máří Magdaleny a sestry její svaté Marty (*Praha 1897*),
C 247/Jakub Arbes: Karel Hynek Mácha (*Praha 1886*),
C 291/William Shakespeare: Hamlet (*London 1912*),
C 365/J. V. Sládek: Anglická čítanka (*Praha 1875*),
C 641/André Germain: Hitler on Moscow (*Paris 1933*).

Již z výčtu scházejících děl je patrné, o jak tematicky různorodý fond jde. Jen velmi těžko lze v této fázi činit jakékoliv soudy typu „řekni mi, co čteš, a já ti povím...“. V první řadě je nutné si uvědomit, že zcela jistě nemáme fond Kybalovy knihovny celý. Nevíme, jaká část fondu shromážděná Vlastimilem Kybalem do roku 1939 zůstala v zahraniční – ze své poslední zahraniční mise v Mexiku se již do vlasti nevrátil. Nepochybně i tam měl část své knihovny s sebou a i tam se jeho knihovna rozrůstala o další přírůstky. Je také nutné vzít v úvahu, že množství knih získal darem z titulu své funkce vyslance republiky Československé. Avšak knihovna sama o sobě i navržené systematické třídění fondu prezentuje vztah Kybala ke knihám jako informačním pramenům. Na své knihovně si s největší pravděpodobností velmi zakládal – jak v detailu na jednotlivých dílech, tak také na celku.¹³

V průběhu revizních prací jsme přistoupili také k soupisu rukopisných vpisků v knihách. Jde o velké množství dedikací a podpisů autorů knih, věnování kolegů a přátel nebo jiných osob. I tento soupis bude dokončen až zároveň s ukončením veškerých prací na rekonstrukci fondu a jeho soupisu, neboť rukopisné vpisky se hojně vyskytují i v nesignované, dosud systematicky neprobádané části fondu.¹⁴

Významným výsledkem doposud provedených prací jsou také již poměrně detailní poznatky o formální skladbě fondu. Obsahuje všechny základní druhy dokumentů – monografie, vicesvazková díla a seriály. Seriály jsou většinou ne-

¹³ Domnívám se, že při hledání reflexí osobnosti Kybala ve fondu jeho knihovny to jsou právě vpisky v knihách, které jsou tím nejosobnějším svědectvím o jeho činnosti a konání ať už na poli vědy nebo diplomacie. Dokresluji kontury příběhu o knihovně a jejím původci. Kladou otázky, za jakých okolností a z jakých pohnutek byly knihy s věnováním předány nebo osobně darovány. Dají se z nich vyčíst i složité osobní vztahy a mnohdy konfliktní postavení Vlastimila Kybala? Na odpovědi si musíme počkat, až bude soupis úplný. Z nadčasového hlediska a odtržené od Kybala i v souvislosti s ním jde o cenný historický pramen, který ve svém úhrnu vypovídá o osobnostech vědy, kultury a politiky první poloviny 20. století Evropy a Jižní a Střední Ameriky.

¹⁴ Např. Studentský sborník, Čechoslovák, Naše zahraničí, Ruch filosofický, Pokroková revue Nové Čechy, Celaya, Gasetta de les arts, Mexican art & life, Informacion Española, ...

vázané, titulová skladba je bohatá,¹⁵ z hlediska vlastního titulu jde ale většinou o torzo. Při pořádání jsme náhodně zjistili, že v některých číslech jsou zveřejněny příspěvky a studie Kybala. Bude tedy nutné provést důkladnou excerpci všech titulů i čísel pro sestavovanou personální bibliografii Kybala.¹⁶ Velké množství je i kartografických dokumentů, místopisné literatury a turistických průvodců. Dnes již historicky cenná jsou dobová suvenýrová alba pohlednic z různých míst Evropy. Také množství průvodců po muzeích a galeriích a katalogů výstav má z hlediska dějin paměťových institucí a jejich sbírek i z hlediska dějin umění velkou dokumentační a vypovídací hodnotu. Velmi zajímavý, až neuvěřitelný je pohled na fond přes místa vydání dokumentů,¹⁷ nejstarší dochovaná, dosud zjištěná kniha je z roku 1822.¹⁸

Ačkoliv je fond velmi osobní, počátky četby Vlastimila Kybala ani jeho dvou synů ve fondu vystopovat nelze. Dětská literatura, resp. knihy pro děti a mládež, obecně v něm zcela chybí. Nalezeny byly pouze dvě učebnice – Čítanka a Učebnice aritmetiky Vlastimila Kybala.¹⁹

Prekvapivý je fakt, že ve fondu je poměrně málo domácí historické a historiografické literatury – i podle dochovaných katalogových pomůcek by se ve fondu mělo nacházet pouze malé množství děl jeho profesorů a kolegů-spolužáků. Nejvíce by mělo být prací Kamila Krofty, Zdeňka Nejedlého, Jindřicha Vančury,

¹⁵ Např. časopis Naše doba – roč. 16, 1909, kde je publikována stať Kybala „*Dějiny a dějepisci na mezinárodním kongresu historickém v Berlíně*“; Naše doba – roč. 20, 1913, kde je otištěna stať „*Mezinárodní kongres historický v Londýně*“.

Jak sám Kybal uvádí ve svém Curriculum vitae (v angličtině, strojopis – heslo pro Who's Who – Národní archiv, fond „*Vlastimil Kybal*“, karton..., bez inv. čísla) byl účastníkem mezinárodních kongresů historických věd v Berlíně, Londýně a Oslu – srov. Dagmar, BLŮMLOVÁ, *Mezinárodní setkání historiků před první světovou válkou (zejména kongresy v Berlíně a Londýně): čeští historici na (ale více o) kongresech historiků*, in: Česká a československá účast na mezinárodních kongresech historických věd, České Budějovice, 2006, s. 15–28.

¹⁶ Belgie (Maredsous), Brazílie (Loanda, Sao Paulo), Čína (Shanghai), Estonsko (Tartu), Francie (Bayonne), Itálie (Bari, Bergamo, Campobasso, Ferrara, Florencie, Grottaferra, Livorno, Perugia), Mallorca (Palma de Mallorca), Německo (Giessen, Mohuč), Nikaragua (Managua), Portugalsko (Coimbra, Porto), Salvador (San Salvador), Spojené státy americké (Washington), Španělsko (Bilbao, Covadonga, Cuenca, Málaga, Oviedo, Salamanca, Sevilla, Zaragoza), Velká Británie (London), ...

¹⁷ FOSCOLO, Ugo: Prose e Versi. Milano 1822.

¹⁸ Podle třídy XIII – 2 *Literatura dětská* ale mělo být ve fondu dětské literatury anglické 11 titulů, české 33 titulů, francouzské 10 titulů, italské 15 titulů, německé 2 tituly, ruské 2 tituly a španělské 8 titulů.

¹⁹ In: KYBAL, Vlastimil. *Drobné spisy historické. Část I., Z cest a archivů.* – V Praze: nákladem J. Pelcla – s. 8 (Předmluva, v červnu 1914).

Gustava Friedricha, Jaroslava Odložilika, Jaroslava Bidla, ale i Viktora Dyka, Ladislava Hofmana a dalších. Většinou však se zatím právě tato díla nenašla.

Ve fondu jsou naopak dochovány dokumenty k velkým tématům Kybalova historického bádání – mimo jiné František z Assisi, dílo Danteho a také vlastní díla Kybala. Je zde velké množství literatury k dějinám malířství, sochařství a obecným dějinám umění. Jen těžko se dá vše shrnout do několika málo vět – v podstatě se dá na znova jenom opakovat, že fond je do jisté míry polytematický přes historickou a historiografickou, a to především cizojazyčnou literaturu, dějiny umění a jiné společenskovědní disciplíny, včetně politiky a politologie, jazykovou literaturu, kartografické dokumenty po vědy přírodní, techniku a zemědělství. Obsahuje různé finanční přehledy a ročenky hospodářské, dějiny jednotlivých států a dějiny jednotlivých regionů států, dějiny sídel až po dějiny jednotlivých procesů, stránek a jevů lidské činnosti vedle především španělsky psané krásné literatury.

Kybal píše: *...,Po stránce duchovní přál bych si - více ovšem do mužné a svobodné budoucnosti než do slabošsky potácející se přítomnosti -, aby z oněch statí, které se chvějí českou notou, zvláště ze statí kongresových, byl slyšen hlas jednoho člena oné mladší generace českých historiků, která vědomě a programově pojímá náš český mikrokosmos jako přirozenou a rovnoprávnou část velkého snažení světového a která právě s toho stanoviska touží po tom, aby naše vědy historické, pokud jsou korporativně pěstovány a představovány, udržovaly co nejtěsnější styk s příslušnými vědami zahraničními, ale aby zároveň byly pevně organisovány uvnitř a tak svou organizací a ideovou spoluprací, překonávající malonárodní ješitnost, rozdrobenost a osamocenost, plnily ono kulturní poslání v širším celku národním i světovém, k němuž jsou povolány".* Zdá se, že to je jedna z tváří osobnosti Kybala historika i osobnosti Kybala diplomata, kterou zrcadlí fond jeho osobní knihovny nejvíce.